

Stadsarchief

■ Al enige jaren worden op initiatief van de Kring van Archivarissen in Noord-Brabant belangrijke en veel gevraagde bestanden uit de Brusselse archieven gemicrofilm (zie ook dit tijdschrift 1993-4 en 1994-5). Een klein deel daarvan is nu toegankelijk gemaakt. Het gaat om de **vergunningen** die door de Brabantse Rekenkamer der domeinen tussen 1478 en 1647 werden uitgevaardigd. Deze instelling ontstond kort na 1404 en coördineerde het beheer van de hertogelijke domeinen. Het eerste echelon van dit beheer bestond uit rentmeesters, boven hen stond de Rekenkamer die in Brussel zijn kantoor had en een goed bewaard omvangrijk archief vormde. Voor belangrijke beslissingen moesten de rentmeesters contact opnemen met Brussel. De nieuwe ingang bestaat uit uittreksels uit de 370 akten die betrekking hebben op Noord-Brabant (voor zover dit tot het hertogdom Brabant behoorde), uit indices op geografische namen en op zaken, dit alles voorafgegaan door een korte inleiding. Het bestand is gemaakt met het programma WP versie 5.1 en wordt alleen op diskette verkocht. De prijs bedraagt fl. 15 per stuk (bij verzending wordt fl. 5 extra in rekening

gebracht). Ruim een derde deel van de akten gaat over de stad 's-Hertogenbosch. Daarop volgen de Meierij van 's-Hertogenbosch, het Land van Cuijk en de Baronie van Breda. Kijken we naar de onderwerpen, dan blijkt dat vergunningen om bouwwerken, molens of eendenkooien op te richten of te verplaatsen het meeste voorkomen. Vooral de Bossche bouwvergunningen zijn interessant omdat zij veel bijzonderheden bevatten over de wijze van bouwen. Wie op, onder of boven de openbare weg iets wilde ondernemen had een vergunning van domeinen nodig. Hetzelfde gold de Binnendieze: wie daar een stukje van wilde overkluisen, er een steiger in wilde bouwen of een brug wilde slaan achter zijn huis, moest ook eerst langs bij het kantoor van de rentmeester der domeinen. Dit was gevestigd in 's-Hertogenbosch, wat ook betekende dat illegaal bouwen of graven weinig kans van slagen had. De rentmeester had zo zijn mannetjes die hem kwamen vertellen wat er gaande was. De Binnendieze werd beschouwd als hertogelijk domein. Pas na 1794 kwam het eigendomsrecht over deze rivier in handen van het gemeentebestuur. Aan de vergunning was altijd de verplichting verbonden om jaarlijks een "recognitiecijns" te betalen. Deze stond in de cijnsboeken zodat het mogelijk is om aan de hand

daarvan het perceel of het pand in de loop der tijd te volgen. Microfiches van deze cijnsboeken zijn bij ons ook ter inzage.

Nogal wat stukken gaan over molens, aangedreven door windkracht, waterkracht of paarden. Wanneer iemand een molen wilde oprichten of wenste te verplaatsen, dan had hij een vergunning van domeinen nodig. Als gevolg van de Tachtigjarige Oorlog werden de vele windmolens die opgesteld stonden langs de Graafseweg (oude naam: Hinthamerdijk), de Vughterweg en de Orthenseweg afgebroken en weer opgebouwd op de stadswallen. Daar was wind genoeg en de vijand kon er niet zo gemakkelijk bij. Een bijzonder soort vergunningen zijn de octrooien om te mogen richten. De toenemende wateroverlast, nog bevorderd door de oorlogssituatie, was nadelig voor de boer, maar schiep een paradijs voor watervogels. In korte tijd ontstond er rond de stad een heel netwerk van kooien. De oudste werd in 1578 aangelegd. Pas na enige tijd kwam de rentmeester op het idee dat hier geld te vangen viel en eiste hij een vergunning voor dit soort inrichtingen. Een ander type akten handelt over 'bastaardkinderen', wij zouden zeggen kinderen uit ongehuwde ouders. Volgens het middeleeuwse recht vielen alle bezittingen van een

bastaardkind na zijn/haar dood toe aan de landsheer. Een bastaard kon wel erven van zijn moeder (de zegswijze luidde: 'moeder maakt geen bastaard'), maar niet van zijn vader. Deze harde regel werd in de late Middeleeuwen verzacht doordat een bastaard een vergunning kon krijgen om bij testament over zijn goederen te beschikken. Wanneer er echter geen testament was, ontstonden er problemen. Domeinen liet dan beslag leggen op de goederen. De nazaten van een overleden bastaard moesten dan gaan onderhandelen met domeinen over een afkoop van het recht. Leidde dit tot resultaat, dan werd er door de Rekenkamer een akte opgesteld. Zo kreeg de vader van Thomas van der Venne in 1507 toch de beschikking over het bezit van zijn zoon die, waarschijnlijk nog niet oud, in een hete verfkuij was gevallen en was verdronken. De rentmeester had meteen beslag laten leggen op alle goederen. Pas na betaling van 15 Artooise ponden kon de vader beschikken over de erfenis.

■ In vervolg op deze ingang wordt nu gewerkt aan een ontsluiting van een omvangrijk bestand van akten uit de periode 1500-1650 met **gratieverleningen** en **wettiging ("legitimatie") van bastarden**. De gratieverleningen bevatten interessante gegevens over de geweldsdiscrimina-

liteit in de tijd van de schilder Jeroen Bosch. De ingang zal vermoedelijk rond de jaarwisseling klaarkomen. Nader bericht volgt.

■ Met ingang van 5 augustus is als stagiaire aan het Stadsarchief verbonden **Marieke Smits van Oyen-De Laat**. Zij volgt gedurende het cursusjaar 1996/97 de opleiding voor archivistiek B aan de Archiefschool in Den Haag. Haar praktijkopleiding krijgt ze op het Stadsarchief. Het is de bedoeling dat zij het archief van de voormalige Rijks H.B.S. gaat inventariseren. Deze school werd opgericht in 1867 en ging vorig jaar op in het Frederik Hendrik College aan de Kooikersweg. Bij die gelegenheid werd het oud-archief overgebracht naar het Stadsarchief. Mevr. Smits is in de regio geen onbekende: zij is lid van het bestuur van de Stichting Brabants Heem en actief in de heemkundekring 'De Heerlijkheid Herlaar' van haar woonplaats St. Michielsgestel.

■ Er is een gefotokopieerde herdruk verschenen van deel I van de **Regestenlijst van het Geefhuis**. Deze verscheen in 1980 in een kleine oplage en was al lang uitverkocht. Dit deel, het eerste van een serie van 11, bevat de regesten (= samenvattingen) van de oorkonden uit het archief van de Tafel van H. Geest van 's-Hertogenbosch (het 'Geefhuis') over de periode 1271-1359.

Deze stukken bevatten veel informatie over het middeleeuwse 's-Hertogenbosch en over de Meierij van 's-Hertogenbosch. Het werk is voorzien van indices op geografische namen. Aan de balie is deze ingang verkrijgbaar voor fl. 12.50; bij verzending per post wordt fl. 5,- extra in rekening gebracht.

■ **Studiemiddag: 's-Hertogenbosch in een turbulente eeuw.**

Op **dinsdag 5 november** vindt in het Stadsarchief de jaarlijkse studiemiddag plaats. De sprekers zijn drs. Gerard van Gurp, prof.dr. Jos Koldewey en drs. Anton Schuttelaars. De drie (kunst)historici zullen spreken over politiek, cultuur en religie in 's-Hertogenbosch in de zestiende eeuw. Prof. Koldewey, spreekt over het **'culturele klimaat'** van de zestiende eeuw.

De verwickelingen rond de **vernieuwing van de Bossche schepbank** worden aan de orde gesteld door drs. Schuttelaars. De keuze van de her- togenbosch en de rol van de hoog- schout worden onder de aandacht gebracht.

Drs. Van Gurp gaat in op de omvangrijke **emigratie van Bosschenaren** aan het einde van de zestiende en begin zeventiende eeuw. Een derde van de Bossche bevolking trok weg om religieus-politieke redenen, later uit economische noodzaak.

Voor inlichtingen over deze